

42. «Sinij avtomobil» [«Blue car»] (in Russian). *Yuzhnyj Kraj*. Subbota, 17 (30) aprelya 1910 g. № 9966. S. 4.
43. Neschastnyj sluchaj s doktorom S. N. Sovetovym [Accident with Dr. S. N. Sovetov] (in Russian). *Utro. Voskresene*, 16 oktyabrya 1911 g. № 1473. S. 5.

**ЄВРЕЙСЬКА ГРОМАДА СІМФЕРОПОЛЯ В РЕВОЛЮЦІЇ 1917 РОКУ:
СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ АСПЕКТИ ДІЯЛЬНОСТІ
(ЗА МАТЕРІАЛАМИ ГАЗЕТИ «ЮЖНЫЕ ВЕДОМОСТИ»)**

Т. С. Вінцовський

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова
taras.ist@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0003-3807-5502>

Мета дослідження. Проаналізувати становище єврейської громади Сімферополя в період революційних перетворень 1917 р., використовуючи як головне джерело сімферопольську газету «Южные ведомости».

Методологія дослідження визначається вибором загальнонаукових методів, зокрема аналітичного й синтетичного, методу описування, і загальноісторичних – ретроспективний, історико-генетичний та квантитативний, які обрані в межах досліджень локальної історії.

Наукова новизна. Стаття присвячена історії вивчення становища єврейської громади Сімферополя в умовах революції 1917 р. на основі аналізу одного з найрепрезентативніших джерел. За допомогою матеріалів газети «Южные ведомости» вдалося реконструювати окремі аспекти суспільно-політичного життя громади, передусім створення самоврядних інституцій, участь у муніципальній виборчій кампанії та дискусії між сіоністськими та соціалістичними партійними організаціями. До наукового обігу введено значну частину імен місцевих політичних і громадських діячів.

Висновки. Початок революції 1917 р. єврейська громада Сімферополя зустріла сподіваннями на покращення їхнього політико-правового становища. Стратегічні завдання євреїв Сімферополя спрямовувалися на демократизацію суспільно-політичного життя і подальшу експлуатацію тези про необхідність створити державу Ізраїль на теренах Палестини. Встановлено, що проміжними завданнями стала участь у муніципальній кампанії, виборах до Всеросійських Установчих зборів, на Всеросійський єврейський з'їзд та створення дієвого механізму управління власною громадською радою. Встановлено, що кадровий потенціал громади формувався за рахунок залучення до політичної роботи авторитетних осіб з різних сфер діяльності. З'ясовано, що прикладна реалізація висунутих завдань проявилася у створенні Єврейського тимчасового громадського комітету, участі в роботі органів місцевого самоврядування губернського рівня, агітаційній діяльності під час виборів до Всеросійських Установчих зборів.

Ключові слова. Російська революція, Сімферополь, єврейська громада, Єврейський тимчасовий громадський комітет, сіоністи, міська дума.

Цель исследования. Проанализировать положение еврейской общины Симферополя в период революционных преобразований 1917 г., используя как главный источник симферопольскую газету «Южные ведомости».

Методология исследования определяется выбором общенаучных методов, в частности аналитического и синтетического, метода описания и общеоисторический – ретроспективный, историко-генетический и квантитативный, избранные в рамках исследований локальной истории.

Научная новизна. Статья посвящена истории изучения положения еврейской общины Симферополя в условиях революции 1917 г. на основе анализа одного из наиболее информативных источников. С помощью материалов газеты «Южные ведомости» удалось

реконструировать отдельные аспекты общественно-политической жизни общины, прежде всего создание управленческих институтов, участие в муниципальной избирательной кампании и дискуссии между сионистскими и социалистическими партийными организациями. В научный оборот введена значительная часть имен местных политических и общественных деятелей.

Выводы. Начало революции 1917 г. еврейская община Симферополя встретила надеждой на улучшение ее политико-правового положения. Стратегические задачи евреев Симферополя были направлены на демократизацию общественно-политической жизни и дальнейшей эксплуатации тезиса о необходимости создать государство Израиль на территории Палестины. Установлено, что промежуточными задачами стало участие в муниципальной кампании, выборах во Всероссийское Учредительное собрание, на Всероссийский еврейский съезд и создание действенного механизма управления собственным общественным советом. Установлено, что кадровый потенциал общества формировался за счет привлечения к политической работе авторитетных лиц из разных сфер деятельности. Выяснено, что прикладная реализация выдвинутых задач проявилась в создании Еврейского временного общественного комитета, участия в работе органов местного самоуправления губернского уровня, агитационной деятельности во время выборов во Всероссийское Учредительное собрание.

Ключевые слова. Русская революция, Симферополь, еврейская община, Еврейский временный общественный комитет, сионисты, городская дума.

Research aim. The Purpose of the research is to analyze the situation with the Jewish community of Simferopol during the period of the revolutionary transformations of 1917, using as the main source of the Simferopol newspaper «Yuzhnye Vedomosti».

The methodology of research is determined by selection of general scientific methods such as analytical synthetical descriptive and general-historical ones – retrospective, historical-genetic and quantitative, which were selected in the framework of studies of local history.

The scientific novelty. The article is devoted to the history of studying the situation of the Jewish community in Simferopol during the revolution of 1917 based on the analysis of one of the most representative sources. With the help of the materials of the newspaper «Yuzhnye Vedomosti» it was possible to reconstruct certain aspects of the socio-political life of the community, first of all the creation of self-governing institutions, participation in the municipal election campaign and discussions between Zionist and socialist party organizations. A significant part of the names of local politicians and public figures has been introduced into scientific circulation.

Conclusions. The beginning of the 1917 revolution was greeted by the Jewish community of Simferopol with the hope of improving their political and legal situation. The strategic assignments of Simferopol Jews did not differ from the intentions of communities in other regions of the country, Therefore, they aimed at democratizing social and political life and the further exploitation of the thesis of the need to form an Israeli state in the Palestinian territories. It revealed that the intermediate missions were to participate in a municipal campaign, the election to the Russian Constituent Assembly, the Russian Jewish Congress and the creation of an effective mechanism for managing its own public council, which was to administer the community. It has been established that the personnel potential of society was formed by attracting influential persons from various fields of activity to political work. It was found that applied implementation of the above tasks was manifested in the creation of the Jewish Temporary Public Committee and its executive committee, the receipt of fifteen seats of the city council by the members of the Jewish community of Simferopol, active participation in the work of local governments of the governorate level, agitation a series of public events that have attracted public attention.

Keywords: The Russian Revolution, Simferopol, Jewish Community, Jewish Temporary Public Committee, Zionists, City Duma.

У червні 2017 р., під час виступу на Міжнародній науковій конференції, присвяченій 100-річчю Української революції, керівник профільного відділу Інституту історії України НАН України В. Верстюк констатував, що за останні чверть століття українськими істориками (додамо від себе – й іноземними) проведена велика й копітка робота з відновлення історії революційних подій столітньої давнини й звільнення їх від історіографічних нашарувань минулого. Цей шлях, продовжував далі доповідач, вимагав, від істориків у тому числі, нагромадження нового нарративного матеріалу, джерелознавчих й археографічних здобутків. Ще одним «інтелектуальним ліхтариком» доповіді була теза, що помітною рисою переосмислення революції стало тісне поєднання національного й соціального факторів. А ведучи мову про перспективи подальшого вивчення історії Української революції, В. Верстюк наголосив на потребі поглибити знання з регіоналістики, зокрема, у річищі етнополітичних процесів [3, с. 11, 22, 29].

Репліка про етнічний компонент Української, а у ширшому контексті й Російської, революції в регіональному вимірі видається нам цілком слушною, позаяк розпад імперії Романових поставив на порядок денний питання про створення нових держав та етнічну/національну ідентичність. Їхня активація відбувалася у різний спосіб, не в останню чергу зважаючи на чисельність того чи іншого етносу, попередній політичний досвід тощо. Своєрідною рубіжною точкою окреслених процесів на початковому етапі революції стало проведення у Києві З'їзду народів Росії (вересень 1917 р.), а прийнятий Центральною Радою у січні 1918 р. закон «Про національно-персональну автономію» лише підтвердив вагомість етнічного чинника у реімперіалізації суспільства.

Не випадково виділена тематика опинилася в полі зору дослідників ще в першій половині ХХ ст. А станом на сьогодні наукова спадщина складається щонайменше із сотень праць різного формату та спрямування. Особливо динамічно вивчення історії етнічних/національних спільнот здійснювалося на початку ХХІ ст., що пояснюється як урізноманітненням сюжетних ліній, так і потенціалом джерельного забезпечення наукових студій. Передусім варто виділити доробок київського дослідника В. Устименка, перу якого належить низка статей [17; 18; 20; 21]. Щонайменше одна з них безпосередньо стосується національних рухів на теренах Кримського півострова, зокрема у візії вітчизняної історіографії. А визначальною тезою в системі аргументації актуальності теми є висновок, що проблеми революції в Криму досі залишають за собою широке поле для наукового пошуку. Задля посилення висловленої думки автор додатково посилається на за давнену ремарку А. Свідзинського про недостатній рівень вивчення історії Криму починаючи з 1917 р., у тому числі з елементами відвертої фальсифікації [19, с. 139]. Але й досі етнополітична складова історії Криму (у ширшому контексті й Таврійської губернії) у період революцій 1917 р. продовжує залишатися вивченою фрагментарно, попри її суттєвий вплив на поживлення суспільно-політичного і культурницького життя практично всіх категорій населення.

Наявні прогалини частково заповнювалися нашими попередніми публікаціями, у яких було проаналізовано становище етнічних груп Таврійської губернії за матеріалами сімферопольського часопису «Южные ведомости», зокрема йшлося про поляків, німців, греків, караїмів, кримчаків, кримських татар, вірмен, чехів, болгар та інших [5; 6; 7]. В одній з 14-ти праць з визначеної проблематики невеликий фрагмент стосувався і єврейських громад краю, але в ній лише сформувався предмет дослідження [4]. Прискіпливий аналіз наявної наукової літератури лише підтвердив попередні зауваги щодо відсутності спеціальних праць, присвячених вивченню історії єврейських громад Таврійської губернії в період революційних перетворень 1917 р., про що яскраво маніфестують назва й зміст наукового доробку різних авторів [1; 2; 8; 10; 11; 13; 15; 16; 22; 23]. Принаймні нам не вдалося виявити відповідних досліджень. Повною мірою сказане стосується й тематичного видання [9].

Отже, ставимо перед собою мету проаналізувати становище єврейських громад Таврійської губернії в період революційних перетворень 1917 р. на основі одного з

найрепрезентативніших джерел. При цьому мусимо зауважити, що пропонована розвідка не зорієнтована на комплексне й усебічне висвітлення історії єврейської громади Сімферополя у перший рік революції. У межах однієї статті це здійснити неможливо. Вона радше спрямована на розширення евристичної бази етнополітичних студій у межах вивчення Української революції 1917-1921 рр. і формує багатогранність презентації образу минулого крізь обрану дослідницьку оптику. Стаття є для нас завершальною в обраному сегменті наукових студій. Реалізація поставленої мети втілюється в життя шляхом аналізу основних завдань, які постали перед єврейською громадою Сімферополя внаслідок ліквідації імперії та формування нових суспільних викликів, ролі партійних осередків у політичних трансформаціях краю, їхнього кадрового потенціалу, практичного втілення в життя поставлених цілей, взаємин з іншими етнічними групами губернії. Одним із завдань є виявлення рефлексій з боку єврейських громадських організацій, партій, окремих активістів щодо проголошення Української республіки.

Джерельне забезпечення розвідки здійснюється за допомогою евристичних можливостей місцевої газети «Южные ведомости» (головний редактор – С. Бичков). На сторінках видання в щоденному режимі публікувалися матеріали, що проливали світло на події як загальнодержавного, так і губернського масштабу. Найбільш інформативною для пропонованої теми є рубрика «Хроніка», яка насичувалася дописами констатуючого характеру, без редакційних оцінок чи узагальнювальної аналітики. Передусім йшлося про анонсування або відображення проведених публічних заходів, прийнятих на зібраннях резолюцій, планів щодо відкриття шкіл, курсів, бібліотек тощо. Надзвичайно цінними для дослідницьких перспектив залишаються матеріали, концентровані навколо перебігу муніципальної кампанії та виборів до Всеросійських Установчих зборів. Оскільки зазначена інформація або дискретно відклалася в архівосховищах України, або узагалі втрачена, то газетні матеріали в багатьох випадках є єдиним джерелом інформації. Відтак їх слід потрактовувати як не менш важливий дослідницький інструментарій, ніж актові документи.

Про інформаційний потенціал видання свідчить і той факт, що протягом березня – листопада 1917 р. на сторінках часопису було зафіксовано понад сотню згадок про різні сегменти життя єврейської громади Таврійської губернії, з-поміж них більша частина стосувалася мешканців Сімферополя. За цим показником «єврейська тематика» корелювалася лише із татарською, значно переважаючи за частотою публікацій дописи про інші етноси краю, що є цілком зрозумілим, з огляду на етнічну структуру населення Криму, адже євреї (питома вага – 8,4 %) кількісно поступалися лише росіянам, кримським татарам і українцям [12, с. 17]. Відтак у науковий обіг вводиться значна частина емпіричного матеріалу, який суттєво розширює перспективи здійснення студій з історичної юдаїки. Висловлена теза підсилюється й тим фактом, що відносно повна підшивка «Южных ведомостей» за 1917 р. зберігається лише в одному сховищі України – Одеській національній науковій бібліотеці.

Падіння Російської імперії викликало небачене емоційне піднесення в середовищі євреїв Таврійської губернії, котрі покладали на нову владу чималі сподівання. Практичні кроки у напрямку підтримки Тимчасового уряду припали вже на перші дні революції, коли 29 (16) березня 1917 р. в хоральній синагозі Сімферополя відбулося складання присяги на вірність уряду Г. Львова. Рабин С. Відершайн виголосив святочну промову, яка знайшла позитивний відгук у присутніх [24, 16 марта, 17 марта].

Незабаром хоральна синагога стала місцем проведення ще одного велелюдного заходу, спровокованого скасуванням з боку Петрограда національних і релігійних обмежень щодо євреїв Росії. Окрім С. Відершайна, з промовами виступили громадські активісти. За опублікованою в газеті інформацією, у словах рабина містилася теза про необхідність єднання євреїв з російським народом задля переможного завершення війни. Інший доповідач А. Дерман зазначив, що попередні обмеження негативно відбилися на політичному і духовному стані їхнього народу, позаяк для царату євреї завжди виступали «цапом відбувайлом». Його думку розширив В. Поссе, закликавши вибачити «темним російським

людям» завдану кривду й дружно рухатися разом до спільної мети – «блага батьківщини, яку євреї завжди любили». Попередньому оратору опонував А. Лурія, підкресливши, що євреїв пригночував не російський народ, а «узурпатори прав російського народу». Він передусім згадав погроми, організовані «Союзом русского народа», а також солідаризувався з тезою про існування небезпечного зовнішнього ворога. Зрештою учасники дискусії одностайно ухвалили рішення надіслати телеграму Тимчасовому уряду, у якій увесь текст базувався на думці про знищення деспотії царизму і сподівання на розвиток вільної Росії, де всі народи матимуть ідентичні права та можливості для національної й релігійної самореалізації [24, 25 марта].

Наступним велелюдним зібранням євреїв Сімферополя, яке висвітлювало видання, стало спільне засідання представників усіх місцевих релігійних, благодійних, культурно-просвітницьких, професійних і політичних організацій. Воно відбулося 29 (16) квітня в приміщенні єврейської бібліотеки-читальні. Головував на заході А. Лурія, секретарем затвердили Є. Телішевського¹. Редколегія часопису приділила зібранню значно більше газетної площі, ніж раніше, детально переповіла виступи окремих осіб, хоча не завжди було зазначено їхні прізвища. Пріоритетними пунктами обговорення стали питання реорганізації життя громади, обрання керівників, план майбутньої роботи. Щодо змін у правилах функціонування громади сформувалося дві позиції, які зводилися до такого: необхідно обрати тимчасовий об'єднаний комітет, який винятково повинен зайнятися роботою з підготовки виборів до майбутньої реорганізованої громади на основі «чотирьоххвістки». Таким чином, йому надавалися лише технічні функції, без права представляти інтереси сімферопольських євреїв. До часу створення об'єднаної структури усі організації мали існувати за звичними правилами [24, 20 апреля].

Противники вказаного підходу пропонували суттєво розширити компетенцію тимчасового об'єднаного комітету, щоб він міг оперативно реагувати на швидкоплинну зміну політичної ситуації, у тому числі від імені єврейських організацій міста. При цьому вони посилялися на приклад інших етнічних груп. Переважною більшістю голосів присутні підтримали другу пропозицію, а сам комітет мав формуватися на паритетних засадах, за принципом – по 2 представники від кожної інституції [24, 20 апреля].

Ще одним дискусійним моментом став виступ активіста Б. Лейбмана, котрий заявив альтернативну концепцію самореалізації громадян. Вона базувалася на пропозиції долучитися передусім до класової боротьби, де немає місця поділу на етнічні/національні інтереси. Але промова оратора викликала різке несприйняття з боку більшості дискутантів, які визнавали наявність етнічних пріоритетів, заради реалізації яких можуть об'єднатися «трудящі маси та буржуазія» [24, 20 апреля].

Реалізація прийнятих рішень не забарилася. Вже 5 травня (22 квітня) 1917 р. у приміщенні талмуд-тори мали відбутися два екстрених засідання, на яких обиралися представники до єврейського тимчасового громадського комітету Сімферополя (*далі* – *ЄТГК*). Спочатку таку процедуру мали виконати члени товариства любителів єврейської мови «Лея», а потім – місцева сіоністська молодь [24, 22 апреля]. Забігаючи наперед, зазначаємо, що кооптація до ЄТГК відбувалася й після інституалізації означеної структури, бо часопис повідомляв про вибори до комітету від євреїв-банкїрів та конторських службовців орієнтовно у першій половині травня [24, 2 мая].

У підсумку до ЄТГК увійшло 70 осіб від 35 структур, а 6 травня (23 квітня) комітет провів своє перше засідання. Тривалі дискусії точилися навколо питання щодо завдань ЄТГК та його виконавчого органу. Головуючий А. Лурія висловив думку про дихотомну функцію комітету – загальну (підтримка Тимчасового уряду) та національну (агітація за національно-культурну автономію і підготовку виборів до єврейського громадського комітету, міського самоврядування й Всеросійських Установчих зборів), що було підтримано лише частково.

¹У номерах газети Телішевського вказували з різними ініціалами. Не виключаємо, що активними учасниками громадського життя в місті могли бути Є. Телішевський і Х. Телішевський.

Дописувач інформував читачів, що частина ораторів пропонувала зосередитися насамперед на виборах, тому вирішили створити спеціальну комісію, яка займатиметься виборами до думи. З-поміж інших рішень «Южные ведомости» виділили підтримку «Займу свободи», ухвалу про збільшення представництва від кожної організації до ЄТГК з двох до трьох осіб, створення виконкому (15 осіб), відхилення пропозиції надання ЄТГК широких повноважень щодо управління закладами громади. Своє перше засідання виконавчий комітет ЄТГК мав провести 9 травня (26 квітня) [24, 26 апреля]. Підструктурами комітету стали також просвітницько-інформативна комісія і комісія з підготовки виборів до ЄТГК [24, 29 апреля].

За даними преси, засідання виконкому ЄТГК та комітету регулярно проводилися упродовж травня – липня, для чого найчастіше обирали єврейську бібліотеку-читальню. У центрі уваги перебували здебільшого два питання – вибудовування структур ЄТГК, що тривало перманентно щонайменше до кінця весни 1917 р., та вибори до міської думи [24, 5 мая, 14 мая, 27 мая, 3 июня, 13 июля]. Підсумки загальних зборів членів ЄТГК, котрі відбулися 10 червня (28 травня), стисло описували «Южные ведомости». Головним доповідачем з теми муніципальної кампанії і формування списків на виборах став Е. Жак. Не повідомляючи деталей заходу, дописувач констатував ухвалення пропозицій оратора щодо політичної платформи, з якою єврейські організації Сімферополя планували йти на вибори, а також про перехід до етапу висунення кандидатів у гласні [24, 30 мая].

Розширює уявлення про прийнятті 10 червня рішення повідомлення в червневому номері газети, де було опубліковано окремий список ЄТГК, який висувався на виборах до думи. Таким чином, комітет вирішив не об'єднуватися з іншими партіями чи політичними інституціями, включивши до переліку потенційних гласних лише одного представника кримчаків, зосередившись на втіленні в життя висунутих на початку революції гасел щодо пріоритету національних інтересів [24, 20 июня]. Детальніша презентація списку № 9 (від тимчасового єврейського комітету) читачам часопису припала на липневий номер видання. Згідно з журналістськими даними, кандидатами у гласні стали :1) М. Ейдлін (колишній народний учитель, голова Товариства допомоги бідним євреям Сімферополя), 2) Є. Телішевський (заступник голови ЄТГК, скарбник Товариства допомоги бідним євреям Сімферополя, член ради Талмуд-Тора), 3) С. Відершайн (громадський рабин, голова Товариства любителів єврейської мови, голова Сімферопольського відділення О. Р. Т., член правління Товариства допомоги бідним євреям Сімферополя та інших благодійних організацій), 4) К. Гепштейн (член ЄТГК) [24, 8 июля].

Припускаємо, що з невідомих причин на газетну шпальту міг потрапити скорочений варіант списку, бо в червневому номері також йшлося про таких потенційних гласних – Е. Жак, В. Левітан, А. Коган-Зусманович, А. Надель, М. Каменка, «один кримчак», «представник євреїв-біженців» [24, 20 июня]. До того ж, сумнівно, щоб виборчий список міг містити лише чотири прізвища від численної громади. Підсумки виборів для списку № 9 були не найоптимістичнішими, бо вони не увійшли до числа лідерів перегонів, посівши місце нижче п'ятого з десяти можливих та делегувавши до міського самоврядування двох гласних. За кандидатів від ЄТГК проголосувало лише 477 осіб з 20821, котрі прийшли на дільниці [24, 18 июля, 19 июля].

Про відносно невисокий рівень впливовості комітету на політичне життя громади та існування тактичних розбіжностей серед євреїв Сімферополя в царині суспільних інтересів можуть свідчити як факт сепарування найвідоміших єврейських партій під час виборів, так і статистичні показники, отримані ними в результаті завершення муніципальної кампанії. Так, окремий список № 2 висунули Поалей Ціон та СЄРП, здобувши підтримку 900 чоловік. Сіоністи кооперувалися з «народно-демократичною групою» у межах списку № 6 і заручилися голосами 786 сімферопольців. Одна з найвідоміших єврейських партійних організацій – Бунд – об'єдналася з соціал-демократами у списку № 1. Вони отримали 1826 голосів. А втім, кожен із зазначених учасників виборчих перегонів суттєво поступився очевидному лідеру – списку № 3 (російські есери і дашнакцютюн) – 12042 голоси. Загалом у новій міській думі Сімферополя з 78 гласних щонайменше 15 мали єврейське походження, з

них 5 представляли сіоністів (М. Жак, М. Зелінман, Д. Мізрахі, прізвища ще двох осіб встановити не вдалося), 2 – Поалей Ціон (А. Іткін, Л. Костряк), 1 – ССРП (І. Яхінсон), 1 – Бунд (Є. Ейдельман). Припускаємо, що ще чотири євреї були обрані не від національних партій чи організацій [24, 18 июля, 19 июля].

Загалом згадки про єврейські партії та громадсько-політичні організації з'явилися на шпальтах газети ще навесні 1917 р. Першу таку інформацію ми виявили в номері від 27 квітня, де йшлося про молодіжну сіоністську організацію Цеїрей Ціон. Далі саме вона найчастіше фігурувала в журналістських дописах. Зокрема, за декілька днів відбулися збори партійного осередку, де обговорювалося питання організації з'їзду сіоністів у Катеринославі [24, 27 апреля, 29 апреля]. Найімовірніше дискусія велася *post factum*, бо, за словами дослідника О. Наймана, захід пройшов 17-19 (4-6) квітня і зібрав представників Катеринославської, Подільської й Таврійської губерній [14, с. 44]. Подібні зібрання організувалися й надалі [24, 19 мая, 20 июня, 25 июня]. А одним із важливих завдань сімферопольські сіоністи вважали збір коштів («шекельний день») на потреби свого руху [24, 10 мая]. Також активізувалася й Соціалістична єврейська робітничка партія (ССРП, один з лідерів І. Яхінсон), котра планувала влаштувати 19 (6) і 20 (7) травня мітинги задля обговорення проблем єврейських національних інтересів під час виборів до міської думи, а також становища єврейських робітників та громади [24, 5 мая].

Разом з підготовкою до муніципальних виборів (найімовірніше і в межах організаційних заходів) планувалося провести перепис єврейського населення міста [24, 6 июня, 23 июня], але особливості його потенційного проведення (орієнтовно відразу після 6 липня (23 червня)) та результати залишилися поза увагою «Южных ведомостей». Прикметно, що в проміжку часу між 26 (13) липня та 5 жовтня (22 вересня) 1917 р. редколегія суттєво обмежила кількість й обсяг газетних матеріалів, у яких йшлося про громадсько-політичні події, до яких долучалася єврейська громада Сімферополя. Лише поодинокі та стислі згадки про партійні зібрання Цеїрей Ціон, та одного разу про засідання ЄТГК, розміщувалися в окремих номерах [24, 22 июля, 29 июля, 5 августа, 27 августа]. На нашу думку, більша частота віддзеркалення діяльності сіоністів Сімферополя має два пояснення, тісно між собою пов'язані, – вони виявилися більш динамічними порівняно з іншими групами місцевої громади, а також активно готувалися до проведення Таврійського губерньського сіоністського з'їзду, який відбувся у Сімферополі 3 жовтня (20 вересня) [24, 13 сентября, 22 сентября].

Дописувачі «Южных ведомостей» висвітлили роботу з'їзду у два етапи. Спочатку в телетайпному стилі журналісти поінформували читачів про відкриття роботи форуму і про його програму. Вона складалася з п'яти пунктів – 1) вибори до Всеросійських Установчих зборів, 2) скликання Всеросійського єврейського з'їзду, 3) організація громади, 4) шкільна політика, 5) організаційні питання [24, 20 сентября]. Прикметно, що в порядку денному не знаходимо згадки про перспективи створення держави Ізраїль на теренах Палестини, про що сіоністи неодноразово говорили на початку року.

Більш змістовним став наступний звіт про зібрання. З нього дізнаємося про прибуття 45-ти делегатів із 22-х населених пунктів. З прийнятих резолюцій часопис виділив ту, яка стосувалася третього пункту програми форуму. Вона констатувала «<...> хаотичний стан єврейської громади <...>, який загрожує загибеллю єврейських громадських закладів», відтак визнавала організацію громади на демократичних засадах невідкладним завданням часу. Однією з рятівних пропозицій стала думка про те, що громадою повинна управляти громадська дума, до якої мають увійти від 12 до 40 осіб. Зазначалося, що для реалізації прийнятих думою рішень слід створити громадську управу та відповідні комісії. А уся громада започатковує й утримує культурно-просвітницькі та медичні заклади і є «єдиним представником єврейського населення» [24, 6 октября].

Обмежені пізнавальні можливості газети не дають змоги повною мірою відтворити перебіг дискусій на заході. Але узагальнювальним висновком може слугувати теза про

серйозну організаційну кризу всередині єврейської громади Сімферополя, яка переживала розкол, про що йшлося і в контексті висвітлення специфіки функціонування ЄТГК.

Восени 1917 р. редколегія «Южных ведомостей» знову активізувала тему діяльності ЄТГК. Журналісти звернули увагу на неможливість проведення повноцінних засідань комітету через неявку частини його членів. Так, у вересневому номері газети анонсувалося проведення 9 жовтня (26 вересня) надзвичайних загальних зборів ЄТГК, на якому також планувалося обговорити питання реорганізації єврейської громади. А далі у дописі читаємо, що «це зібрання скликається втретє і відбудеться за будь-якої кількості прибулих» [24, 24 септєбря].

Мабуть, провести у зазначений день захід усе-таки не вдалося, тому його перенесли на 14 (1) жовтня. Також не виключаємо варіанту, що 9 жовтня збори могли не досягти конструктивного рішення, позаяк у порядку денному наступного зібрання знову бачимо пункт «реорганізація громади», під чим радше розумілася громадська рада. Окрім нього, очікували розглянути хід підготовки до виборів на неідентифікований «єврейський з'їзд»¹ і до Всеросійських Установчих зборів, звіт скарбника та інші справи [24, 29 септєбря, 1 октєбря]. Припускаємо, що у зв'язку з цим була перенесена нарада Таврійського губернського єврейського виборчого комітету. Він опікувався підготовкою громади до виборів до Всеросійських Установчих зборів [24, 30 септєбря, 8 октєбря], а про його існування часопис раніше не повідомляв.

Розлогий матеріал із засідання ЄТГК від 14 жовтня містився у черговому номері часопису. З нього випливає, що зібрання розпочалося з позапрограманого виступу Б. Бершадського, котрий від імені соціалістичних партій (СЄРП², Поалей Ціон, Бунд) та професійних організацій висунув претензії до комітету. У його заяві містився закид до ЄТГК щодо хибної тактики, яка полягала в політизації діяльності комітету з самого початку його існування. Концентрація зусиль навколо виборів до міської думи призвела до розколу і виходу з комітету «усіх найбільш життєздатних елементів». На думку зазначених структур, у комітеті залишилася лише невелика група осіб, яка самостійно пішла на вибори від ЄТГК, натомість реорганізація громади досі не здійснена. Отже, робив висновок доповідач, комітет має перетворитися на технічну інституцію з реорганізації громади, повністю відмовившись від політичних функцій [24, 4 октєбря].

Виступ Б. Бершадського викликав бурхливі дебати, які посилилися фінансовим чинником, адже частина присутніх закликала організаторів виборчої кампанії відшкодувати затрачені комітетом кошти на муніципальні перегони. «Южные ведомости» підсумовували, що більшість учасників заходу підтримала опозицію і вирішила скоригувати порядок денний, звузивши його до одного питання, озвученого на початку зібрання. Таким чином, реорганізацією громади планували зайнятися негайно. Ці функції мала виконувати технічна комісія, обрана найближчим часом. Їй передбачалося доручити не витратити зусилля на перепис єврейського населення Сімферополя, а запозичити статистичні дані з міського реєстру і розробити положення про вибори до єврейської громади. Вочевидь, незадоволення діями ЄТГК з боку частини громади стимулювало не зазначених газетою осіб взятися за створення альтернативного «Загальноєврейського губернського комітету» [24, 4 октєбря], про діяльність якого видання більше не згадувало.

Незабаром озвучені побажання винесли на публічне обговорення. 28 (15) жовтня загальне зібрання членів ЄТГК мало розглянути питання щодо кошторису на організацію виборів до громади, утворення фінансового відділу, затвердження відозви до єврейського населення і результатів перепису населення, який призупинити не вдалося. Датою виборів обрали 7 січня 1918 р. (25 грудня 1917 р.) [24, 15 октєбря, 18 октєбря], а загальна кількість виборців до громадської ради, за даними преси, становила 8590 осіб [24, 7 ноября]. Більшість

¹Припускаємо, що мали на увазі Всеросійський єврейський з'їзд.

²У червні 1917 р. СЄРП злилася з СЄРП й утворила Об'єднану єврейську соціалістичну робітничу партію. Тому тут очевидно малися на увазі колишні члени СЄРПу, а процес з'єднання партійних осередків міг ще тривати.

зазначених питань стояли у порядку денному і на засіданні 4 листопада (22 жовтня), де мали заслухати звіти про проведену за тиждень роботу. А питання про вибори членів виконавчого комітету ЄТГК та функціонування фінансової комісії обговорювали неодноразово [24, 22 октября, 28 октября]. Зрештою 10 листопада (28 жовтня) 1917 р. загальне зібрання членів ЄТГК обрало виконком, який мав керувати процесом реорганізації громадської ради. До нього увійшло 12 осіб: В. Левітан, А. Айзенберг, Е. Жак, А. Гідалевич, А. Іскін, С. Відершайн, Б. Бершадський, І. Яхінсон, Каган, Гельштейн, Загородський і Ревзін [24, 1 ноября]. Згодом було визначено дату виборів до громадської ради. Вони мали відбутися 30 (17) грудня 1917 р. [24, 19 ноября].

У жовтні відбулася реєстрація списку «єврейського національного комітету» на вибори до Всеросійських Установчих зборів, який об'єднав більшість національних інституцій, окрім Поалей Ціон, що виставив окремих список № 8. До нього увійшли – 1) В. Тьомкін (інженер-технолог), 2) М. Брун (архітектор), 3) А. Ідельсон (кандидат права), 4) Г. Шехтман (літератор) [24, 15 октября, 18 октября]. Результати виборів, котрі відбулися 25-27 (12-14) листопада, засвідчили збереження чинної динаміки підтримки єврейських громадських та політичних структур. Список № 11 (єврейського національного комітету) отримав 1827 голосів по Сімферополь (6-е місце), а Поалей Ціон (список № 8) – 439 голосів (8-е місце), з помітним відставанням від лідера – списку № 5 (російські есери) – 8988 голосів [24, 2 декабря].

Громадсько-політичне життя кінця 1917 р., за даними видання, урізноманітнювалося продовженням підготовки до виборів на Всеросійський єврейський з'їзд, діяльністю Товариства охорони здоров'я єврейського населення, мітингом євреїв-військовослужбовців Сімферопольського гарнізону та відкриттям 22 (9) листопада їхнього клубу, участю ОЕСРП у роботі новостворених органів місцевого самоврядування та озвученні І. Яхінсоном критичного ставлення до проголошення УНР, зібранням «позапартійних євреїв» [24, 3 ноября, 10 ноября, 15 ноября, 16 ноября, 18 ноября, 26 ноября].

Про завдання Всеросійського єврейського з'їзду писав ізраїльський дослідник Ш. Етінгер. За його словами, з перших днів революції комітети взаємодопомоги, що виникли ще на початку Першої світової війни, розпочали активну діяльність з метою скликання національного конгресу «російських євреїв». Єврейські політичні партії та релігійні організації поповнилися новими членами, переглянули свої програми, заснували нові місцеві заклади й розгорнули широку діяльність. Всеросійський з'їзд євреїв мав створити автономні інституції й розробити вимоги для їхньої передачі Тимчасовому уряду ще до скликання Всеросійських Установчих зборів [23, с. 126].

Також Ш. Етінгер наполягав, що жодної підготовчої роботи у середовищі єврейської громадськості у попередні роки не велося, а ще до революції сформувалося дві групи осіб, котрі мали відмінне уявлення про перспективи свого народу. Одна з них намагалася революційними методами реформувати Російську імперію, а інша, розчарувавшись у тимчасовій батьківщині, мріяла створити самостійну Єврейську державу. На початку 1917 р. лідери єврейських партій вважали, що майбутнє Росії – у федеративному устрої, де кожному народу гарантуватиметься широка автономія. Тому одним із завдань майже всіх єврейських партій Росії стало створення осередків національної автономії, а також підготовка Всеросійського єврейського з'їзду [23, с. 127, 138, 140]. Вищенаведені факти підтверджують слова історика про вагоме місце ідеї створення незалежної держави Ізраїль на території Палестини в системі політичних цінностей місцевих єврейських громад.

Група «позапартійних євреїв» фігурувала і в дописі «Южных ведомостей» про зібрання представників громади (до 100 осіб), яке відбулося 4 грудня (21 листопада). На ньому обговорювалося питання про участь єврейських політичних та громадських структур в роботі губернського з'їзду представників міських і земських самоуправлінь. Присутнім повідомили, що їхню громаду мають представляти лише члени партій (сіоністи, СЕРП, Бунд, Поалей Ціон), а «приватній групі» в такому праві організатори форуму відмовили, що викликало нерозуміння з боку більшості учасників зборів, які вважали, що «неорганізоване

сімферопольське єврейство» має отримати шанс потрапити на захід. Зрештою трьома делегатами на з'їзд стали М. Рабинович, Е. Жак та С. Відершайн [24, 23 ноября]. Припускаємо, що чималий резонанс у місцевій пресі могла викликати робота Таврійського губернського сіоністського з'їзду, котрий відкривав свої двері 15 (2) грудня 1917 р. [24, 25 ноября], але відсутність повного комплекту газети за останній місяць року не дає змоги простежити за реакцією редакційної колегії на подію.

Таким чином, початок революції 1917 р. єврейська громада Сімферополя зустріла оптимістичними сподіваннями на покращення їхнього політико-правового становища, а їхня діяльність отримала регулярну інформаційну підтримку на сторінках газети «Южные ведомости». Протягом неповного року дописувачі видання щотижня інформували читачів про найрізноманітніші аспекти суспільно-політичного життя єврейського населення губернського центру. Позаяк Тимчасовий уряд оперативно відреагував на нові тенденції і ліквідував обмежувальні заходи щодо євреїв колишньої Російської імперії, то місцева громада на низці публічних заходів висловила свою повну підтримку новій владі. Стратегічні завдання євреїв Сімферополя не відрізнялися від намірів громад в інших регіонах країни, а отже, спрямовувалися на демократизацію суспільно-політичного життя (соціалісти та сіоністи) і подальшу експлуатацію тези про необхідність створити державу Ізраїль на теренах Палестини (сіоністи). Проміжними завданнями стала участь у муніципальній кампанії, виборах до Всеросійських Установчих зборів, на Всеросійський єврейський з'їзд та створення дієвого механізму управління власною громадською радою, яка мала здійснювати управління громадою.

Кадровий потенціал єврейської громади формувався за рахунок залучення до громадської й політичної роботи авторитетних осіб з різних сфер діяльності. З-поміж них виділялися рабин С. Відершайн, Е. Жак, І. Яхінсон, Б. Бершадський та інші, котрі найчастіше фігурували на шпальтах «Южных ведомостей». Прикладна реалізація висунутих завдань виявилася у створенні Єврейського тимчасового громадського комітету та його виконавчого комітету, отриманні членами єврейської громади Сімферополя 15-ти мандатів гласних міської думи, активній участі в роботі органів місцевого самоврядування губернського рівня, агітаційній діяльності під час виборів до Всеросійських Установчих зборів, організації низки публічних заходів, які привертали увагу громадськості. Адаптація ідей і концепцій політичних партій до місцевих реалій не обходилася без внутрішніх конфліктів, оскільки значна частина громади не вітала надмірної політизації в роботі ЄТГК. За проаналізованими газетними матеріалами контактні зони з представниками інших етнічних груп регіону простежуються слабо – здебільшого у рамках співпраці в органах самоврядування. Вузлові суспільно-політичні проблеми, які обговорювалися на публічних майданчиках Сімферополя за участі єврейського населення міста й висвітлювалися на сторінках газети «Южные ведомости», практично не корелювалися із проголошенням Української республіки.

Література

1. Берко П. Євреї у час будівництва української державності (1917-1921 рр.). *Науковий вісник Українського Вільного Університету: Ювілейне видання з приводу 70-ліття УВУ*. Мюнхен, 1992. С. 78-82.
2. Брик О. Українсько-єврейські взаємовідносини. Вінніпег, 1961. 383 с.
3. Верстюк В. Від «Великої Октябрьської соціалістическої революції и гражданской войны на Украине (1917-1920)» до «Нарисів історії Української революції» і далі: історія змін дослідницької парадигми. *Революція, державність, нація: Україна на шляху самоствердження (1917–1921 рр.): Матеріали Міжнародної наукової конференції (м. Київ, 1–2 червня 2017 р.)*. Київ–Чернігів: Сіверський центр післядипломної освіти, 2017. С. 11-30.

4. Винцовский Т. Общественно-политическая жизнь в Таврической губернии во время революции 1917 года: этнополитический аспект (по материалам симферопольской газеты «Южные ведомости»). *Danubius*. XXX. Galați: Editura Muzeului de Istorie, 2012. P. 283-311.
5. Винцовський Т. Вплив революції 1917 р. на консолідацію української, польської і білоруської громад Таврійської губернії (за матеріалами газети «Южные ведомости»). *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність*. Львів, 2008. Випуск 17: Українсько-польсько-білоруське сусідство ХХ ст. / НАН України, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича, голова редколегії Я. Ісаєвич. С. 101-105.
6. Винцовський Т. Польська громада Таврійської губернії у 1917 р. на шпальтах газети «Южные ведомости». *Поляки на півдні України та в Криму* / Під ред. Т. Цисельського, Е. Чапєвського, В. Кушніра. Одеса, Ополе, Вроцлав, 2007. С. 386-390.
7. Винцовський Т. Становище караїмської громади Таврійської губернії в умовах революційних трансформацій першої половини 1917 року. *Причорноморський регіон у контексті європейської політики* / Під ред. Т. Цисельського, Е. Чапєвського, В. Кушніра. Одеса, Ополе, Вроцлав, 2008. С. 433-437.
8. Євреї в Україні: Науково-допоміжний бібліографічний покажчик, 1917-1941. Ч. 1. К., 1999. 185 с.
9. Євреї України: Революція й післяреволюційна модернізація. Політика. Культура. Суспільство: Збірка статей / За ред. С. Гіріка. К.: Laurus, 2018. 198 с.
10. Єврейське населення Півдня України: історія та сучасність. Тези до наукової конференції 27-28 жовтня 1994 р. Запоріжжя, 1995. 96 с.
11. Зарубин В. Проект «Украина». Крым в годы смуты (1917-1921 гг.). Харьков: Фолио, 2013. 218 с.
12. Іванець А. В. Таврійська губернія. *Енциклопедія історії України*. Т. 10: Т – Я. К.: Наукова думка, 2013. 784 с.
13. Мицюк О. Жидівство за доби історичного перелому (1917-1920). *Розбудова нації*. 1932. № 9/10. С. 253-256.
14. Найман О. Я. Єврейські партії та об'єднання України (1917-1925) / О. Я. Найман. К., 1998. 190 с.
15. Найман О. Уроки державотворення: УНР і «єврейське питання». *Віче*. 1998. № 5. С. 120-128.
16. Рафальський О. Національні меншини України у ХХ столітті: Історіографічний нарис. К.: Поліс, 2000. 447 с.
17. Устименко В. Етнополітичний фактор в політиці Директорії УНР. *Проблеми вивчення історії Української революції 1917-1921 років. Збірник наукових статей* / Гол. ред. Р. Я. Пиріг. Вип. 5. К.: Інститут історії України НАН України, 2010. С. 207-256.
18. Устименко В. Міжетнічні конфлікти та протиріччя в Україні (1917-1920 рр.). *Проблеми вивчення історії Української революції 1917-1921 років. Збірник наукових статей* / Гол. ред. В. Ф. Верстюк. Вип. 6. К.: Інститут історії України НАН України, 2011. С. 145-186.
19. Устименко В. Національні рухи в Криму в пошуках політичних орієнтирів, 1917-1921 рр. (сучасна вітчизняна історіографія). *Проблеми вивчення історії Української революції 1917-1921 років. Збірник наукових статей* / Гол. ред. В. Ф. Верстюк. Вип. 11. К.: Інститут історії України НАН України, 2015. С. 138-156.
20. Устименко В. Особливості соціального та правового статусу етнічних груп та його вплив на міжетнічні протиріччя та соціальні конфлікти. *Проблеми вивчення історії Української революції 1917-1921 років. Збірник наукових статей* / Гол. ред. В. Ф. Верстюк. Вип. 7. К.: Інститут історії України НАН України, 2012. С. 199-220.
21. Устименко В. Політичні причини етноконфліктних ситуацій. *Проблеми вивчення історії Української революції 1917-1921 років. Збірник наукових статей* / Гол. ред. В. Ф. Верстюк. Вип. 9. К.: Інститут історії України НАН України, 2013. С. 203-233.
22. Щетініна Т. Політико-правова діяльність Центральної Ради у вирішенні єврейського питання в Україні (1917-1918 рр.). *Єврейська історія та культура в країнах Центральної та Східної Європи: Збірник наукових праць. Матеріали конференції 2-5 вересня 1997 р.* Т. 1. К., 1998. С. 210-215.

23. Эттингер Ш. Евреи в России в начале революции. *Евреи в Советской России (1917 – 1967)* / Ш. Абрамский, Р. Сйнштейн, И. Гильбоа и др.; Пер. с англ. Альтман М. Б. г.: Библиотека-Алия, 1975. 273 с.
24. Южные ведомости (Симферополь). 1917.

References

- Berko P. Yevrei u chas budivnytstva ukrainskoi derzhavnosti (1917-1921 rr.) [Jews during the construction of the Ukrainian statehood (1917-1921)] (in Ukrainian). *Naukovyi visnyk Ukrainського Vilnoho Universytetu: Yuvileine vydannia z pryvodu 70-littia UVU*. Munchen, 1992. S. 78-82.
- Bryk O. Ukrainsko-yevreiski vzaiemovidnosyny [Ukrainian-Jewish Relations] (in Ukrainian). Vinnipeg, 1961. 383 s.
- Verstiuk V. Vid «Velikoy Oktiabrskoy sotsialisticheskoy revoliutsii i grazhdanskoj voiny na Ukraine (1917-1920)» do «Narysiv istorii Ukrainiskoi revoliutsii» i dali: istoriia zmin doslidnytskoi paradyhmy [From «The Great October Socialist Revolution and the Civil War in Ukraine (1917-1920)» to «Essays on the History of the Ukrainian Revolution» and further: the history of changes in the research paradigm] (in Ukrainian). *Revoliutsiia, derzhavnist, natsiia: Ukraina na shliakhu samostverzhennia (1917–1921 rr.). Materialy Mizhnarodnoi naukovoï konferentsii (m. Kyiv, 1–2 chervnia 2017 r.)*. Kyiv–Chernihiv: Siverskyi tsentr pisliadyplomnoi osvity, 2017. S. 11-30.
- Vintkovskiy T. Obshchestvenno-politicheskaia zhyzn v Tavricheskoy gubernii vo vremia revoliutsii 1917 goda: etnopoliticheskiy aspekt (po materialam simferopolskoy gazety «Yuzhnye vedomosti») [Socio-political life in the Tavrian province during the 1917 revolution: ethno-political aspect (based on the materials of the Simferopol newspaper “Yuzhnye Vedomosti”)] (in Russian). *Danubius*. Vol. XXX. Galați: Editura Muzeului de Istorie, 2012. S. 283-311.
- Vintkovskiy T. Vplyv revoliutsii 1917 r. na konsolidatsiiu ukrainskoi, polskoi i biloruskoi hromad Tavriiskoi hubernii (za materialamy hazety «Iuzhnye vedomosti») [The influence of the 1917 revolution on the consolidation of the Ukrainian, Polish and Belarusian Communities Tavriya province (based on the newspaper «Yuzhnye Vedomosti»)] (in Ukrainian). *Ukraina: kulturna spadshchyna, natsionalna svidomist, derzhavnist*. Issue 27. L'viv: NAN Ukrainy, Instytut ukrainoznavstva im. I. Kryp'iakevycha, 2008. S. 101-105.
- Vintkovskiy T. Polska hromada Tavriiskoi hubernii u 1917 r. na shpaltakh hazety «Iuzhnye vedomosti» [Polish community of Tavriya province in 1917 on the pages of the newspaper «Yuzhnye Vedomosti»] (in Ukrainian). *Poliaky na pivdni Ukrainy ta v Krymu*. Odesa, Opole, Wroclaw, 2007. S. 386-390.
- Vintkovskiy T. Stanovyshche karaimskoi hromady Tavriiskoi hubernii v umovakh revoliutsiinykh transformatsii pershoi polovyny 1917 roku [The position of the Karaite community of Tavriya province in the conditions of the revolutionary transformations of the first half of 1917] (in Ukrainian). *Prychornomorskyi rehion u konteksti yevropeiskoi polityky*. Odesa, Opole, Wroclaw, 2008. S. 433-437.
- Yevrei v Ukraini: Naukovo-dopomizhnyi bibliografichnyi pokazhchyk, 1917-1941. [Scientific Bibliographic index, 1917-1941] (in Ukrainian). Kyiv, 1999. Ch. 1. 185 s.
- Yevrei Ukrainy: Revoliutsiia y pisliarevoliutsiina modernizatsiia. Polityka. Kultura. Suspilstvo: Zbirka statei [Jews of Ukraine: Revolution and post-revolutionary modernization. Policy. Culture. Society: Collection of articles] (in Ukrainian). Kyiv: Laurus, 2018. 198 s.
- Yevreiske naselennia Pivdnia Ukrainy: istoriia ta suchasnist. Tezy do naukovoï konferentsii 27-28 zhovtnia 1994 r. [The Jewish Population of Southern Ukraine: History and Modernity. Abstracts for the scientific conference October 27-28, 1994] (in Ukrainian). Zaporizhzhia, 1995. 96 s.
- Zarubin V. Proekt «Ukraina» Krym v hody smuty (1917-1921 hh.) [Project «Ukraine» Crimea in the years of turmoil (1917-1921)] (in Russian). Kharkov: Folyo, 2013. 218 s.
- Ivanets A. V. Tavriiska huberniia. [Tavriya province] (in Ukrainian). *Encyklopedija istoriji Ukraïny*. T. 10 (T–Ja). Kyiv: Naukova dumka, 2013. S. 784.